

NÁRODNÝ PROGRAM VÝCHOVY A VZDELÁVANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Národný program výchovy a vzdelávania vznikol na základe verejnej diskusie k Návrhu koncepcie výchovy a vzdelávania projektu Milénium. Nadväzuje na *programové vyhlásenie vlády SR* z novembra 1998, materiály vzťahujúce sa k vývoju slovenského školstva za desaťročie od roku 1989 a zároveň využíva výsledky verejnej diskusie k Návrhu koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike (projekt MILÉNIUM), na ktorej sa podieľala pedagogická i ostatná verejnosť, sociálni partneri i ďalšie zainteresované občianske, profesijné a stavovské združenia. Opiera sa taktiež o analýzu obecných trendov, ktoré sa dlhodobo uplatňujú v krajinách Európskej únie a ostatných vyspelých štátoch sveta. Program súhrnne vymedzuje **hlavné priority**, ktoré majú rešpektovať a realizovať štátne a verejné orgány, jednotlivé školy a školské zariadenia, pedagogickí pracovníci i všetci ostatní aktéri vzdelávacej politiky na Slovensku. Základným predpokladom úspešnosti navrhovaného programu bude jeho vhodné začlenenie do stratégie celkového sociálno-ekonomického rozvoja slovenskej spoločnosti spolu s dôsledným prispôsobovaním sa princípom vzdelávacej politiky demokratických krajín.

Výchovu a vzdelávanie pritom vnímame ako otázku zachovania kultúry, biologickej, historickej a kultúrnej reprodukcie spoločnosti, otázku prežitia národa a štátu, otázku konkurencieschopnosti, hospodárskeho a sociálneho rozvoja, ktorá rozhodujúcim spôsobom ovplyvňuje kvalitu života aj hodnotovú orientáciu všetkých členov spoločnosti.

Je potrebné zdôrazniť, že *Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike* nie je vedeckou prácou plnou dôkazov, faktografických podkladov a pramenných odvolávok, s odpovedajúcim štýlom a slovníkom. Nie je ani dokonalým projektom, ktorý sa má iba prosto realizovať. Taká aspirácia by bola v rozpore s moderným vnímaním strategického plánovania a riadenia, pre ktoré je akýkoľvek text o stratégii skôr súborom zámerov, stále podliehajúcim korekciám podľa rýchlo sa meniacej skutočnosti. Vzniká teda ako otvorený, živý dokument, ktorý sa neustále mení a upravuje; obsahuje strategickú víziu kľúčových problémov, ich väzieb a najmä akcií, ktoré by mali viesť k tomu, aby sme na historickej križovatke súčasných záujmov a perspektívnych potrieb našej spoločnosti nielen nezablúdili, ale pokiaľ možno postupovali čo najrýchlejšie k najlepšej možnej pozícii medzi porovnateľnými, predovšetkým podobne veľkými európskymi štátmi.

Národný program tak, ako každý koncepčný materiál, stojí na dvoch pilieroch - *vízia* (koncepcia, program) a *zdroje* (ľudia, financie). Možné stratégie rýchleho rozvoja moderného vzdelávacieho systému na Slovensku sú silne limitované najmä kritickým nedostatkom finančných zdrojov. Pre zabezpečenie nutných zmien vo výchove a vzdelávaní je preto nevyhnutná finančná a politická podpora štátnych aj samosprávnych orgánov, podnikov, sociálnych partnerov, strán, občianskych združení i jednotlivcov. Konkretizáciou tejto podpory je na centrálnej úrovni zabezpečenie potrebných zdrojov, približujúcich sa k európskemu štandardu a prijatie reálnych opatrení na zabezpečenie vitálnych funkcií systému.

Tieto vitálne funkcie smerovania výchovy a vzdelávania na Slovensku na obdobie najbližších 10 až 20 rokov možno vyjadriť nasledujúcimi **prioritami** (*strategickými oblasťami a smermi resp. piliermi*) **vonkajšej aj vnútornej premeny škôl, školských zariadení, výchovy a vzdelávania vôbec:**

1. **Prispôsobovanie obsahu a procesu výchovy a vzdelávania potrebám učiacej sa, informatickej spoločnosti** (vzbudzovanie záujmu o vzdelávanie, posilňovanie kreativity a schopnosti učiť sa, spolupracovať, identifikovať a riešiť problémy, komunikovať, rozvíjať tzv. kľúčové kompetencie, podpora informačným a komunikačným technológiám, rozširovanie a prehĺbovanie jazykových kompetencií, podpora neformálnemu a dištančnému vzdelávaniu);
2. **Vytvorenie a zabezpečenie systému riadenia a kvality výchovy a vzdelávania v nových podmienkach** (reštrukturalizácia rezortných organizácií a pracovísk, sfunkčnenie pedagogického výskumu a zavádzania jeho výsledkov do praxe, skvalitnenie a profesionalizácia personálnej politiky);
3. **Zisťovanie a hodnotenie kvality a efektívnosti vzdelávania** (transparentné stanovenie kompetencií a zodpovednosti, inovácia organizačnej štruktúry vzdelávacieho systému, tvorba vedomostných a výkonových štandardov i nástrojov ich merania, celoplošné používanie jednotných indikátorov kvality, uplatňovanie normatívneho prístupu rozdeľovania zdrojov, nové poňatie hodnotenia a sebahodnotenia vzdelávacích inštitúcií a programov);
4. **Obrat v zabezpečovaní kvality, postavení a profesijných perspektív učiteľov.** Zlepšovanie podmienok reprodukcie pedagógov ako garantov profesijnej kultúry školy, ich motivácie (včítane väzby kvality na kariérovú cestu učiteľov), zvyšovanie kvality ich prípravného aj ďalšieho vzdelávania, zdokonaľovanie pedagogickej činnosti,
5. **Cieľavedomé podporovanie prepájania trhu vzdelávania a trhu práce** (zvyšovanie spoluzodpovednosti zamestnávateľov, profesijných, územných a ďalších orgánov na rozvoji siete škôl a štruktúry vzdelávania, zvyšovanie potenciálu zamestnať sa, byť celoživotne profesionálne úspešný, zlepšovanie prístupu k novým technológiám, podpora širšiemu odbornému vzdelávaniu a zlepšeniu priechodnosti najmä odborného školstva, zabezpečovanie mobility na trhu EÚ);

Oblasťou, ktorej sa predkladaný program dotýka je teda nielen školstvo, ale **vzdelávacia sféra ako systém** vo východiskách, predpokladoch a cieľoch rozvoja, vo všeobecných aspektoch aj jednotlivých procesných a inštitucionálnych súvislostiach. Iba tak je totiž možné vystihnúť **komplexnosť výchovy a vzdelávania**, predložiť inšpiratívne návrhy a odporúčania a prijať opatrenia pre všetkých, ktorí sa na rozvoji výchovy a vzdelávania podieľajú.

Zdôrazňujeme, že **vytvorenie podmienok** na zmenu, predovšetkým **politického a finančného** charakteru, je **zásadným predpokladom** realizácie navrhovaných strategických priorít a **nie je** teda vnímané ako **samotná priorita!**

Národný program vytvorí s Koncepciou rozvoja výchovy a vzdelávania ucelený celok.

4. CHARAKTERISTIKA ZMIEN V JEDNOTLIVÝCH PRVKOCH SYSTÉMU CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA

4.1. Materské školy:

Materská škola je zameraná na výchovu a vzdelávanie detí od ranného veku po vstup do základnej školy. Predškolská výchova rozvíja osobnosť dieťaťa, pomáha rodine plniť jej výchovnú funkciu, zohráva dôležitú úlohu pri vyrovnávaní rozdielov medzi deťmi z rozličného socioekonomického a kultúrneho prostredia a pri včasnom diagnostikovaní odklonov a porúch vo vývine dieťaťa. Je potrebné zapájať čoraz väčší počet detí do **predškolskej výchovy**, a nielen vzhľadom na krízu rodiny, ale najmä preto, aby sa zvýšila kvalita vzdelávania a výchovy. Predškolská výchova a vzdelávanie v materskej škole zohráva mimoriadne dôležitú úlohu vo vyrovnávaní rozdielov medzi deťmi z rôzneho sociokultúrneho prostredia, vrátane detí zo znevýhodneného prostredia, pri včasnom rozpoznávaní porúch vývoja, vytvára možnosti individuálneho rozvoja osobnosti dieťaťa, prípravy na vzdelávanie v základnej škole i život v spoločnosti. Je potrebné zaviesť postupne povinný posledný rok predškolskej výchovy a vzdelávania pred vstupom dieťaťa do základnej školy. Pre deti, ktoré nedosiahli školskú zrelosť zväžiť zavedenie povinnej školskej prípravy.

Navrhujeme:

- inovovať obsah, metódy a formy práce s deťmi v materských školách a na tvorbu a overovanie moderných edukačných programov zamerať aj výskum; vypracovať nové a inovované moderné výchovno-vzdelávacie programy založené na podnecovaní kognitívneho, psychomotorického, socio-morálneho a emocionálneho rozvoja dieťaťa,
- vyňať zo zákona o školských zariadeniach materské školy a zaradiť ich ako prvý článok školského systému do školského zákona,
- perspektívne legislatívne zaviesť pre 5 ročné deti povinnú dochádzku do materskej školy až po vstup dieťaťa do základnej školy,
- zvyšovať zaškoloňovanie detí v materských školách – vytvoriť preto podmienky, dostatok miest v materských školách,
- riadenie a metodické usmerňovanie zabezpečiť odborníkmi s vysokoškolským vzdelaním,
- zvyšovať podiel učiteliek materských škôl s vysokoškolským vzdelaním, zrovnoceniť ich s ostatnými učiteľmi s vysokoškolskou kvalifikáciou platovo a sociálne; vytvoriť legislatívu pre ďalšie vzdelávanie učiteliek materských škôl,
- výraznejšie prepájať teóriu s praxou na vysokých školách a školách pripravujúcich učiteľky materských škôl; zriaďovať fakultné materské školy,
- špecializovať v školskej inšpekcii inšpektorov pre materské školy,
- vybudovať vedeckovýskumnú základňu pre oblasť predškolskej pedagogiky,
- v špeciálnych materských školách a u integrovaných detí so špeciálnymi výchovno – vzdelávacími potrebami vypracovať individuálne vzdelávacie programy pre tieto deti a zabezpečiť miesta špeciálnych pedagógov pre prácu s týmito deťmi,

- podporovať vznik a chod alternatívnych materských škôl.

4.2. Základné školy

- umožniť organizačné spojenie materských škôl s **1. stupňom základnej školy**, ako aj organizačnú integráciu stredísk záujmovej činnosti a centier voľného času do základných a stredných škôl,
- transformovať organizačnú štruktúru ZŠ tak, že I. stupeň bude tvoriť 1. – 5. ročník a II. stupeň 6. – 9. ročník,
- explicitne vymedziť strategické zámery základného vzdelávania pre celú populáciu (aj pre deti so špeciálnymi potrebami) pre I. a II. stupeň ZŠ,
- transformovať obsah výchovy a vzdelávania na úrovni celkového poňatia s nasledovnými výstupmi:
 - národné kurikulum pre ZŠ,
 - štandardy a efektívny systém hodnotenia,
 - základné pedagogické dokumenty,
 - učebnice, metodické materiály,
 - variabilné vzdelávacie programy,
- vytvoriť možnosti vzdelávania na základe záujmovej diferenciacie na II. stupni ZŠ v 8. a 9. ročníku,
- zabezpečiť intenzívne prepojenie až integráciu vyučovacích činností s výchovnými aktivitami záujmových a voľnočasových útvarov prostredníctvom pedagóga voľného času,
- je potrebné inovovať stratégie a metódy edukácie, zavádzať viac alternatívne koncepcie a školy, viac aktívnych, motivujúcich a kreatívnych metód, metód sústredených nielen na výkon žiaka, ale aj jeho prežívanie, city, motiváciu, hodnotový systém,
- znížiť rozsah informácií, poznatkov, ktoré sa majú deti naučiť v základnej škole, vzhľadom na kvantitatívnu predimenzovanosť a nižší rozvoj kultúrnej gramotnosti detí (myslenia, kognitívizácie, socializácie, emocionalizácie detí, ai.),
- na prvom stupni základnej školy neklasifikovať žiakov, alebo vypracovať efektívny a pružný systém hodnotenia žiakov, ktorý by ich motivoval k učeniu a nebol založený len na klasifikačných stupňoch; slovné hodnotenie umožniť používať ako alternatívu ku klasifikačnému systému,
- učebné a výchovné plány budú obsahovať len vymedzenie základného obsahu a oblastí, činností pomocou ktorých sa realizuje výchova a vzdelávanie,
- zabezpečiť pre I. stupeň ZŠ nasledovnú aprobovanosť učiteľov:
 - učebné predmety s obsahom vedeckej kultúry bude vyučovať učiteľ,
 - oblasť umeleckej a telesnej kultúry, cudzie jazyky a informatiku budú vyučovať aprobovaní učitelia pre I. a II. stupeň ZŠ v príslušných odboroch,
- v tomto zmysle sa odporúča už na prvom stupni špecializované vyučovanie; odporúča sa silnejšie prepojenie výchovy a vzdelávania, doobedňajších a poobedňajších činností,

- vypracovať štátny učebný plán (národný), štátne kurikulum a popri tom školský učebný plán, ktorý by mali tvoriť aj školy a vyvíjať variabilné metodické učebné materiály,
- vypracovať a používať štandardy, ale nie len na výstupe a nie len na vyučovacie predmety, ale na komplexnejšie kompetencie detí, teda aj na výchovnú oblasť,
- zachovať systém málotriednych škôl, ktoré predstavujú humánne riešenie možností vzdelávania pre detí z malých obcí.

Väčšina návrhov pre základné školy smeruje do vedeckej, odbornej práce na prebudovaní obsahu, metód, stratégií výchovy a vzdelávania a predpokladá sa, že časť návrhov bude overovaná experimentálne a časť návrhov sa postupne bude infiltrovať do obsahu a metód, časť sa zavedie pomocou legislatívnych úprav.

4.3. Špeciálne školy. Výchova a vzdelávanie detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVPP)

- zlepšiť spoluprácu škôl, školských zariadení a ministerstva školstva s ostatnými rezortmi,
- špeciálne školy riadiť a financovať cez (špecializovanú) štátnu správu,
- budovať sieť špeciálnych škôl, aby deti mali prístup do týchto škôl vo všetkých regiónoch,
- podporovať vytváranie špeciálnych tried v bežných školách, podobne ako prípravné ročníky aj v špeciálnych školách, špeciálne materské školy a špeciálno – pedagogické poradenstvo a starostlivosť; dobudovať sieť špeciálno – pedagogického poradenstva,
- v rámci existujúcich špeciálnych škôl vytvoriť podmienky pre vzdelávanie a výchovu ťažko mentálne postihnutých a viacnásobne postihnutých,
- skvalitniť proces integrácie postihnutých detí do štandardných tried – vypracovať inovovanú koncepciu a výskumne overovať užitočnosť resp. neužitočnosť zaradovania postihnutých detí do štandardných tried,
- priechodnosť vzdelávania (horizontálne aj vertikálne) zabezpečiť spracovaním výstupných štandardov a úpravou legislatívy; žiakom, ktorí nemôžu plniť požiadavky príslušných osnov, umožniť vzdelávanie podľa individuálnych vzdelávacích programov,
- sprístupniť možnosť prípravy na povolanie ťažko mentálne a kombinovane postihnutým žiakom v praktických školách čo najbližšie k miestu ich bydliska vytvorením ich dostatočnej siete,
- v prípade potrieb škôl vzdelávajúcich žiakov so ŠVPP umožniť vytvorenie pracovného miesta pre podporného pedagóga (t.j. asistenta učiteľa), liečebného pedagóga, špeciálneho pedagóga pre žiakov so sluchovým, zrakovým, alebo telesne zdravotným postihnutím, školského psychológa, logopéda, rehabilitačných pracovníkov a ďalších potrebných odborníkov,
- zlepšiť vybavenie škôl špeciálnymi pomôckami, diagnostickými metódami a technikami, rozvíjajúcimi programami;
- zlepšiť depistážnu, diagnostickú, výchovnú, preventívnu, reedukačnú, psychoterapeutickú prácu a tréningové, rozvíjajúce programy pre deti, mládež ale aj rodičov detí so ŠVPP,

- vypracovať profily absolventov a ich kompetencie s výhľadom aj na ich budúce možné uplatnenie na trhu práce,
- organicky začleniť získanie počítačovej gramotnosti do vzdelávania aj v špeciálnych školách a zariadeniach pre deti so ŠVVP,
- v personálnej práci zrovnoprávniť postavenie učiteľov špeciálnych škôl, vychovávateľov, špeciálnych pedagógov, majstrov odbornej výchovy, stimulovať absolventov vysokých škôl, aby nastúpili do praxe,
- umožniť vnútornú diferenciaciu špeciálnych škôl podľa stupňa postihnutia,
- znížiť počty detí v špeciálnych školách, najmä v špeciálnych základných školách pre žiakov s mentálnym postihnutím. Žiakov do špeciálnych základných škôl a špeciálnych tried pre žiakov s mentálnym postihnutím zaraďovať detí len po dôkladnej diagnostike a rediagnostické vyšetrenia urobiť v stanovených intervaloch, najneskôr každé tri roky,
- motivovať podnikateľskú sféru pre poskytnutie praxi pre žiakov špeciálnych stredných škôl, praktických škôl, odborných učilíšť
- inovovať systém pregraduálnej prípravy a postgraduálneho vzdelávania absolventov pedagogických fakúlt pre vzdelávanie detí so špeciálnymi výchovno – vzdelávacími potrebami.

4.4. Základné umelecké školy:

- potvrdiť a upevniť súčasné postavenie základných umeleckých škôl (ZUŠ) v školskom zákone a akceptovať súčasnú štruktúru umeleckých odborov, obsah a dĺžku štúdia. Zároveň vytvoriť podmienky pre vznik nových umeleckých odborov alebo oddelení prípadne iných organizačných prepojení jednotlivých umeleckých odborov,
- základná umelecká škola bude poskytovať základné umelecké vzdelanie,
- žiakmi ZUŠ budú najmä žiaci 1. – 9. ročníka ZŠ, ale v menšej miere aj deti predškolského veku, žiaci stredných škôl, študenti vysokých škôl a dospelí,
- inovovať obsah a metódy výchovno – vzdelávacieho procesu v ZUŠ,
- zabezpečiť kariérny rast učiteľov ZUŠ, ktorí dosiahli vyššie odborné a vysokoškolské vzdelanie
- zaviesť atestačné konanie pre učiteľov štátnych aj neštátnych umeleckých škôl, aby učitelia spĺňali kritériá "umeleckej pedagogiky",
- v novom školskom zákone, v zákone o vysokých školách a príslušných vykonávacích predpisoch vytvoriť legislatívne podmienky pre pregraduálne vzdelávanie učiteľov v umeleckej pedagogike transformovaním niektorých konzervatórií na odborné vysoké školy. V nadväznosti na uvedenú transformáciu zaviesť pregraduálne, postgraduálne a inovované vzdelávanie učiteľov ZUŠ, s presahom na oblasť umeleckej výchovy v 1. – 9. ročníku ZŠ,
- dopracovať výchovno – vzdelávaciu koncepciu (poslanie, ciele, obsah, metódy...) jednotlivých umeleckých škôl,
- vybudovať vedecko – výskumnú základňu pre oblasť umeleckej pedagogiky,
- zabezpečiť dostatočné a priehľadné financovanie ZUŠ,
- zabezpečiť odbornú inšpekciu na ZUŠ,

- vytvoriť podmienky pre ZUŠ ako pre kultúrno – spoločenské centrá v regiónoch.

4.5. Gymnaziá a všeobecné stredoškolské vzdelávanie

- vzdelávanie na gymnáziách naďalej definovať ako základnú prípravu pre štúdium na vysokých školách; musí byť snaha o maximálnu možnú priechodnosť žiakov na iné typy a druhy škôl a z iných druhov a typov škôl na gymnaziá; čo najdlhšie vzdelávať všeobecne, bez skorej a príliš úzkej profilácie; umožniť sebaprofiláciu škôl; umožniť individuálnu profiláciu žiakom; vzdelávacie programy gymnázií je potrebné diferencovať z hľadiska záujmov a schopností žiakov,
- redukovať počet **osemročných gymnázií**, ktoré obmedzujú základný princíp demokracie - rovnosť šancí, spravodlivosť prístupu ku vzdelávaniu, segregujú žiakov, negatívne ovplyvňujú kvalitu vzdelávania na ZŠ, degradujú ich na školy druhého rádu, menia postavenie stredného odborného školstva a majú aj negatívny dopad na kvalitu vzdelávacieho systému ako celku. (Poznámka: V SR žiaci osemročných gymnázií tvoria až 35% populácie gymnazistov.) Vzdelávanie talentovaných žiakov bude efektívnejšie na základe diferencovaného prístupu k žiakom na ZŠ a v osemročných gymnáziách, kde budú vybraní skutočne nadaní žiaci. Na druhej strane, je potrebné rozvíjať štúdium na bilingválnych gymnáziách;
- na štvorročných gymnáziách bude študovať postupne aspoň **25- 30 % žiakov** príslušného populačného ročníka. Aj pre žiakov gymnázií bude dôležité osvojenie si kľúčových kompetencií. Učivo si budú žiaci osvojovať najmä aktivizujúcimi vyučovacími postupmi;
- osemročné gymnázia organizovať len pre deti so zvýšenými schopnosťami a záujmom o štúdium (táto schopnosť a záujem musia byť popísané a overiteľné), pričom bude umožnená maximálna priestupnosť (na konci každého ročníka umožniť prijať nových a vyradovať žiakov pre prospech, ktorí nedosahujú stanovenú úroveň); odporúča sa tiež zmeniť spôsob prijímania na gymnáziá;
- obsah vzdelávania na gymnáziách je nutné transformovať tak, aby celky boli organicky prepojené a poskytli široké všeobecné vzdelávanie. Navrhujeme takéto členenie: a) poznanie národného a svetového kultúrneho dedičstva – globálne problémy ľudstva, vrátane chudoby, menšín a pod.; b) poznanie spoločenského a prírodného prostredia; c) rozvoj komunikačných schopností, d) poznanie informačných technológií a rozvoj schopnosti ich použitia; e) sprostredkovanie základných vedomostí a zručností uplatniteľných v osobnom živote a na trhu práce; f) ovládanie cudzích svetových jazykov. Obsah vnútorne viac diferencovať (napr. na jazykovú, prírodovednú, humanitnú vetvu a pod.), aby bolo možné uspokojiť žiakov s rozličnými záujmami a schopnosťami. Odstráni sa tak encyklopedické chápanie gymnaziálneho štúdia, predimezovanosť obsahu učiva (najmä preťaženosť množstvom izolovaných, často neužitočných poznatkov), ktoré deformujú vyučovací proces na prevažne pasívne sledovanie výkladu učiteľa žiakmi a následné skúšanie žiakov ako žiaci dokážu toto učivo memorovať. Je vhodné zriaďovať viacúčelové stredné školy (združované školy), najmä v malých mestách, zahŕňajúce všeobecnovzdelávacie aj odborné smery, umožňujúce prestupy žiakov medzi jednotlivými smermi. Umožní to aj rozšíriť prístup k vysokoškolskému vzdelaniu;
- vytvoriť profil absolventa gymnázia s kompetenciami pre jeho ďalšie štúdium ako aj pre jeho uplatnenie v živote; vytvoriť profil všeobecného vzdelávania na stredných školách;
- realizovať pomaturitné a nadstavbové štúdiá aj na gymnáziách, kde sú na to podmienky;

- vytvoriť ucelený systém monitorovania kvality vzdelávania najmä po ukončení jednotlivých stupňov vzdelávania, najlepšie na začiatku nasledujúceho ročníka. Skompletizovať štandardy (obsahové aj výkonové) - vrátane testov a sprievodných metodických materiálov;
- objektivizovať štátnu časť maturitnej skúšky.

4.6. Odborné stredoškolské vzdelávanie:

V návrhu zmien, cieľov sú zapracované viaceré odporúčania materiálu "Strategická štúdia odborného vzdelávania a prípravy", ktorú v rámci projektu PHARE vypracovali experti Európskej únie, kde sa mimo iného odporúča:

- a) využiť a posilniť prednosti doterajšieho systému odborného vzdelávania a prípravy v SR;
- b) prispôsobiť odborné vzdelávanie požiadavkám jednotného európskeho trhu práce;
- c) poskytovať vyššiu úroveň všeobecného a širokoprofilovaného odborného vzdelávania a prípravy;
- d) dosiahnuť kvalitu pracovnej sily ako kľúčového faktora produktivity spoločnosti;
- e) vnímať odborné vzdelávanie ako jeden z prioritných nástrojov zamestnanosti, konkurencieschopnosti;
- f) nepretržite zabezpečovať tripartitizmus ako určujúcu formu zapojenia sociálnych partnerov do programov vzdelávania;
- g) trvalé cielenie prípravy aj na malé a stredné podniky.

Pre absolventov SOŠ a SOU bude najdôležitejšia pripravenosť na celoživotnú zamestnanosť a na celoživotné vzdelávanie. Vzdelávacia politika v oblasti OSV (odborné stredoškolské vzdelávanie) bude prepojená s politikou zamestnanosti, bude prispôbená požiadavkám jednotného európskeho trhu práce a vzdelávacej politiky EÚ.

Navrhujeme:

- v OSV bude pokračovať iba cca 70 - 75 % absolventov ZŠ – ostatní budú pokračovať na gymnáziách. Väčšina študujúcich z nich získa úplné stredné odborné vzdelanie (s maturitou). Stredné odborné vzdelanie (v súčasnosti dvoj a trojročné učebné odbory na SOU) sa bude získavať prevažne na objednávku podnikov a živnostníkov v školách, ktorých zriaďovateľmi budú podniky, prípadne v duálnom systéme;
- uskutočniť zásadné zmeny v štruktúre škôl poskytujúcich stredné odborné vzdelávanie na úrovni sekundárneho a postsekundárneho vzdelávania, ktoré umožní širší prístup rozličným subjektom podieľať sa na odbornom vzdelávaní a príprave. Na tvorbe kurikula sa budú podieľať aj zamestnávateľia (priemyselné, živnostenské a obchodné komory), zamestnanci resp. odbory. Stredné odborné vzdelanie v dvoj a trojročných odboroch bude reagovať najmä na trh práce a bude sa realizovať prevažne na objednávku podnikov a živnostníkov; vykonať čiastočnú transformáciu štátnych stredných odborných učilíšť na školy zriaďované zamestnávateľskými subjektami; maturant na SOŠ môže získať rovnocenné všeobecné vzdelanie ako na gymnáziu (v maturitných predmetoch) a pritom sa vyučiť aj odboru len tak, že sa uskutoční kurikulárna redukcia učiva na 60 % a to ako v učebnej látke gymnázií, tak aj stredných odborných škôl, v inom prípade by sa muselo predlžovať štúdium na SOŠ maturitných;

- rozšíriť počet variabilných a flexibilných vzdelávacích ciest s väčším množstvom výstupov a uskutočniť reštrukturalizáciu siete SOU a SOŠ a vytvoriť nový typ strednej odbornej školy;
- redukovat' a inovovat' sústavu študijných a učebných odborov; vytvárať širokoprofilové odbory a zároveň poskytovať vyššiu úroveň všeobecného a široko zameraného odborného vzdelávania a prípravy; odhaduje sa, že by mohlo byť cca 20 širokoprofilových študijných odborov, zodpovedajúcich odvetviam hospodárstva, napr. strojárstvo, elektrotechnika, ekológia a pod.
- novokoncipovaná stredná odborná škola bude poskytovať rozličné úrovne všeobecného a odborného vzdelania, napríklad nižšie alebo základné odborné vzdelanie, stredné odborné vzdelanie, úplne stredné odborné vzdelanie. Odporúča sa vzdelávanie podľa modulárneho systému. Programy kratšie ako štyri roky budú končiť záverečnou skúškou, programy štvorročné a päťročné budú ukončené maturitou. Stredné odborné školy vzniknú transformáciou doterajších SOU a SOŠ a združených škôl,
- v obsahu stanoviť kmeňové učivo spoločné pre všetky odbory (cca 60 % času) – národné kurikulum a dopĺňať učivo vlastným obsahom (školské kurikulum), rozšíriť všeobecné vzdelanie, definovať základné kľúčové kompetencie absolventov, pripraviť dobre absolventov na vstup do ďalšieho odborného vzdelávania a do sveta práce, vypracovať učebné osnovy v spolupráci so zamestnávateľmi, ktoré budú obsahovať základné učivo a školské učebné dokumenty vytvárať podľa miestnych podmienok;
- v prvom ročníku dôraz klásť na všeobecné vzdelanie, v druhom na všeobecné spojené s predprofesijnou široko zameranou prípravou a v treťom a štvrtom ročníku popri všeobecných predmetoch uskutočniť prípravu v odbore a to teoretickú aj praktickú na povolanie alebo skupinu povolání,
- na skvalitnenie praktickej prípravy žiakov sa budú zriaďovať výcvikové centrá odbornej prípravy, ktorých zriaďovateľmi budú najmä zamestnávateľské združenia a živnostenské spoločenstvá;
- OSV sa bude realizovať prevažne na novokoncipovanej strednej odbornej škole integrujúcej súčasné SOU a SOŠ;
- novokoncipované stredné školy sa budú podieľať aj na terciárnej sfére vzdelávania, a to tak, že budú zabezpečovať pomaturitné a nadstavbové štúdium (aj pre absolventov gymnázií, ktorí nebudú pokračovať v štúdiu na vysokej škole) vrátane špecializácií svojich absolventov. Ak získajú akreditáciu, môžu poskytovať aj štvrtú úroveň odborného vzdelávania podľa klasifikácie ISCED, t. j. vyššie odborné vzdelanie. Budú sa podieľať aj na ďalšom vzdelávaní v rámci celoživotného vzdelávania, najmä rozširovaním a zvyšovaním kvalifikácie dospelých, ako aj ich rekvalifikáciou, inovačnými kurzami a pod.;
- v záujme oddialenia rozhodnutia o budúcom povolaní na neskoršie obdobie (starší vek) a možnosti prestupu na iný študijný odbor, prípadne na gymnázium bude prvý ročník SOŠ koncipovaný ako orientačný. Jeho obsah bude spoločný pre všetky odbory. A to tak, že dôraz sa bude klásť na všeobecné vzdelanie, na získanie kľúčových kompetencií a na poskytnutie úvodu do sveta práce. Jeho obsah bude porovnateľný s prvým ročníkom gymnázia;
- hodnotiť a akreditovať vzdelávacie štandardy a programy bude Národná kurikulárna rada, ktorá bude aj radiť ministerstvu školstva i jednotlivým školám v oblasti kurikulárnej politiky, bude podporovať kurikulárny rozvoj a výskum;

4.7. Výchova a vzdelávanie mimo vyučovania, neformálne a záujmové vzdelávanie:

- vypracovať koncepciu výchovy a vzdelávania vo voľnom čase,
- podporovať činnosť školských klubov detí a mládeže, centier voľného času, školských stredísk záujmovej činnosti, športových klubov, umeleckých súborov a pod.,
- podporovať združovanie profesionálov a verejnosti pre rozhodovanie o náplni a zabezpečení voľného času v regiónoch, komunitách,
- uskutočňovať akreditáciu rôznorodých programov, kurzov pre vedúcich a školiteľov pre prácu s deťmi a mládežou vo voľnom čase,
- zaviesť funkciu vysokoškolsky vzdelaného pedagóga voľného času, vysokoškolsky vzdelaného odborníka pre prácu s mládežou, ako koordinátora voľnočasových aktivít; rozšíriť právomoci vedúcich vychovávateľov v domovoch mládeže,
- vytvoriť, kodifikovať minimálne štandardy pre odborníkov pre prácu s deťmi a mládežou (aj u dobrovoľníkov), podobne štandardy a kompetencie pre supervízorov; laici by mali pracovať pod dohľadom tútora alebo supervízora a zabezpečiť aj ich permanentné vzdelávanie,
- zo štátnych zdrojov podporovať organizácie, ktoré celoročne a kvalitne pracujú s deťmi a mládežou vo voľnom čase, v oblasti neformálnej a záujmovej výchovy,
- legislatívne umožniť pôsobenie neziskových organizácií vo voľnom čase detí a mládeže, v oblasti neformálnej a záujmovej výchovy,
- podporiť spoluprácu neziskových a štátnych organizácií a školských zariadení s presunutím rozhodovania na riaditeľov škôl a rady škôl,
- vytvoriť systém hodnotenia kvality poskytovaných služieb pre deti a mládež vo voľnom čase s dôrazom na hodnotenie výchovných efektov,
- rozšíriť využívanie škôl a školských zariadení pre záujmovú činnosť a voľný čas detí a mládeže, poradenské služby (psychologické, špeciálno-pedagogické, protidrogové, atď.) a podporiť iniciatívy škôl a školských zariadení v ponuke vzdelávacích aktivít pre občanov,
- zvýšiť počet školských klubov a školských stredísk záujmovej činnosti, v školských kluboch zriadiť oddelenie pre žiakov 2. stupňa ZŠ,
- umožniť školským klubom a centráм voľného času získať právnu subjektivitu a rozšíriť ich činnosť aj na stredoškolskú mládež,
- v práci knižníc prihliadať na odporúčania Manifestu UNESCO, taxatívne vymedziť poslanie školských knižníc, kooperovať s Ministerstvom kultúry, vytvoriť funkciu učiteľa – knihovníka so zníženou vyučovacou povinnosťou, využívať viaczdrojové financovanie a využívať moderné informačné a telekomunikačné prostriedky.

4.8. Podporné služby pre školu, poradenstvo, školské zariadenia:

- zmeniť filozofiu tvorby školského zákona – zahrnúť výchovno-vzdelávacie, poradenské, servisné a podporné činnosti do školského zákona;

- zrovnocenniť hodnotenie všetkých pedagogických a odborných pracovníkov rezortu (finančne úpravy, dovolenky, služobné postupy a pod.). Zrovnocenniť finančne a sociálne vychovávateľov a učiteľky materských škôl s ostatnými učiteľmi. Oceňovanie ostatných odborných pracovníkov (napr. psychológov, informatikov, atď.) dostať na úroveň ich oceňovania v iných rezortoch, zvýšiť finančné ohodnotenie pracovníkov v poradenských službách, podporných činnostiach,
- vypracovať ucelenú a prepojenú koncepciu podporných služieb škole, v rámci toho inovovať koncepciu psychologického a výchovného poradenstva a prevencie, špeciálnopedagogického poradenstva, lekárskeho služieb škole, pedagóga voľného času; zabezpečiť nadväznosť a spoluprácu podporných, poradenských služieb na iné rezorty mimo školstva, ako aj vzájomnú synergiu poskytovanej pomoci deťom a mládeži nielen v čase vyučovania, ale aj vo voľnom čase; legislatívne vymedziť systém flexibilnej a kontinuálnej prepojenosti výchovnej, sociálnej a psychologicko-špeciálnej starostlivosti o dieťa; zabezpečiť kontrolu ich činnosti, čo predpokladá vypracovať kritériá pre hodnotenie plnenia ich poslania a funkcií a to aj na úrovni nezávislej inšpekcie; efektívnejšie realizovať preventívny princíp včasnej intervencie pri ohrozeniach dieťaťa; individualizovať reedukačný proces; vymedziť základné kritériá pre vstup a zaraďovanie detí a mládeže do jednotlivých prvkov systému; rozvíjať podporné služby v špeciálnych výchovných zariadeniach;
- vymedziť kompetencie psychologického a výchovného poradenstva vo vzťahu k výchovnému poradcovi, špeciálnemu pedagógovi, školskému psychológovi, logopédovi, lekárskej službe, koordinátorom protidrogovej výchovy, kariérovým poradcom, poradcom pre profesionálnu orientáciu, metodikom, triednym učiteľom, pedagógom voľného času;
- permanentne zabezpečovať zvyšovanie kvalifikácie pracovníkov v školských zariadeniach, v poradenstve, v podporných službách pre školy,
- vyšpecifikovať regionálne a nadregionálne typy zariadení v rámci starostlivosti o deti a špeciálne výchovné zariadenia – zariadenia výchovnej prevencie (Liečebno-výchovné sanatórium, Diagnostické centrum, Centrum výchovy a psychologicko-špeciálnej prevencie) a zariadenia náhradnej výchovy (Detský reedukačný domov, Reedukačný domov mládeže) zaradiť pod špecializovanú štátnu správu vzhľadom na ich nadregionálnu pôsobnosť,
- vytvoriť legislatívne a inštitucionálne podmienky pre pomoc deťom v krízových situáciách a potrebu participácie rodiny v komplexnom riešení starostlivosti, vytvoriť legislatívne podmienky pre podporu, rozvoj a odborný dohľad v súkromných a neštátnych zariadeniach v tejto oblasti,
- odstrániť dôsledky koncepčne nesystémového a neorganického vyčlenenia časti náhradnej výchovy do rezortu MPSVaR formou medzirezortnej dohody tak, aby sa vytvorila možnosť komplexnej a stálej starostlivosti o deti a mládež,
- profesionalizovať sieť jazykových škôl v nadväznosti na štandardy; vytvoriť metodický orgán pre udeľovanie akreditácií jazykovým školám; zabezpečiť uznanie medzinárodne platných osvedčení – certifikátov; vyriešiť zariadenie štátneho stenografického ústavu v školskom systéme,
- zabezpečiť efektívnejšiu činnosť škôl v prírode a účinnejší systém metodického riadenia týchto škôl,
- vytvárať v domovoch mládeže také podmienky pre žiakov, aby mohli rozvíjať svoje záujmy, nadanie a talent,

- definovať smerovanie školského stravovania, postavenia školských hospodárstiev; vypracovať kritériá, normy a predpisy pre školské stravovanie, ktoré by boli platné aj v prípade ich prechodu na komerčnú bázu; vytvoriť účinnejší systém metodického usmerňovania z jedného centra; umožniť autonómnosť školských stravovacích zariadení a uplatniť viacdrojové financovanie školských stravovacích zariadení; prehodnotiť využiteľnosť školských hospodárstiev a možností podnikateľských činností v súlade s predmetom činnosti,
- vypracovať koncepciu školských výpočtových stredísk (ŠVS), prepracovať systém ich zriaďovania a riadenia, využitia v rámci koncepcie Ministerstva školstva týkajúcej sa informačných systémov, legislatívne riešiť povinnosť poskytovania informácií pre rozličné subjekty; prepracovať systém podielu ŠVS na vzdelávaní pedagogických aj nepedagogických a najmä riadiacich pracovníkov aj formou dištančného vzdelávania.

4.9. Terciárne a ďalšie vzdelávanie

Terciárna sféra vzdelávania:

Na vysoké školy sa v SR hlási cca 50 % populácie príslušného veku. Na štúdium na vysokých školách je prijatá nie celá polovica z nich. Zamietnutie viac ako polovice záujemcov o štúdium je plytvanie najdôležitejším zdrojom ekonomickej prosperity a sociálnej stability SR. Čím má človek vyššie vzdelanie, tým má väčšiu šancu uplatniť sa na trhu práce. Všetkým záujemcom o štúdium po maturite treba dať šancu vzdelávať sa. Nie všetci sa chcú a môžu vzdelávať na univerzitách, preto je potrebné vytvoriť v SR terciárnu sféru vzdelávania. Pojem terciárne vzdelávanie zastrešuje všetky druhy vzdelávania nadväzujúce na úplné stredoškolské vzdelanie s maturitou. Najstaršou a súčasne najdôležitejšou zložkou terciárneho vzdelávania je vysokoškolské vzdelávanie, ktoré je v SR zredukované na univerzitné vzdelávanie.

Terciárnu sféru vzdelávania vytvoria tieto druhy škôl a možností štúdia:

- *pomaturitné štúdium* na stredných odborných školách v tzv. krátkych formách štúdia v dĺžke trvania 0,5 až 2 roky. Štúdium bude ukončené certifikátom;
- *vyššie odborné školy* v dĺžke trvania štúdia 2 až 3 roky zamerané na aplikácie a praktické poznatky a poskytujúce vzdelanie na úrovni 4. stupňa ISCED. Štúdium bude ukončené absolútoriom;
- *odborné vysoké školy* zabezpečujúce štúdium na bakalárskej úrovni;
- *univerzity* budú zabezpečovať bakalárske, magisterské a doktorandské štúdium v širokom rozsahu študijných odborov.

Hlavné návrhy:

- terciárnou sférou vzdelávania bude prechádzať do roku 2020 približne 50 % populácie,
- postavenie terciárneho vzdelávania je potrebné jasne legislatívne definovať,
- štúdium v terciárnej sfére založiť na kreditovom spôsobe štúdia. Kreditový systém bude kompatibilný s Európskym systémom ECTS a umožní autoprofiláciu študentov, individuálne tempo štúdia, národnú aj medzinárodnú mobilitu študentov,
- počet študijných odborov na vysokých školách by mal byť redukovaný a kompatibilný s medzinárodnou klasifikáciou ISCED,

- štúdium na vysokých školách bude trojstupňové: bakalárske, magisterské a doktorandské a ukončí sa diplomom,
- každý učiteľ na vysokých školách by mal mať kvalifikáciu najmenej na úrovni PhD (CSc) a každý učiteľ v terciárnej sfére vzdelávania by mal mať pedagogickú kvalifikáciu a mal by sa ďalej vzdelávať vo vysokoškolskej pedagogike,
- každý jednotlivец by mal mať možnosť zvoliť si vlastnú vzdelávaciu cestu zo širokej ponuky v terciárnej sfére, čo je pojem zastrešujúci všetky druhy vzdelávania nadväzujúce na úplne stredoškolské vzdelanie (maturitu),
- zvýšiť váhu štátnych maturitných skúšok pri prijímaní na vysoké školy a to ich väčšou objektivitou, validitou a transparentnosťou,
- každý študent by mal mať zabezpečený prístup k internetu, čím sa vytvoria možnosti pre externé štúdium, dištančné, virtuálne terciárne vzdelávanie,
- knižnice budú poskytovať široké a kvalitné služby prostredníctvom elektronických médií,
- absolvent získa okrem diplomu aj doložku obsahujúcu výpis predmetov a skúšok, ktoré uľahčia jeho zamestnanie, resp. štúdium v štátoch EÚ, resp. aj v iných štátoch,
- predpokladá sa podstatné zlepšenie spolupráce škôl so zahraničím, najmä v podobe výmeny študentov, učiteľov, možnosti štúdia v zahraničí, pri riešení spoločných grantov, a pod.,
- školy zabezpečujúce terciárne vzdelávanie sa budú aktívne podieľať aj na ďalšom vzdelávaní v rámci celoživotného vzdelávania.

Ďalšie vzdelávanie:

Ďalšie vzdelávanie nadväzuje na vzdelávanie poskytované deťom a mládeži v rámci formálneho vzdelávania na školách. Ide o vzdelávanie dospelých prostredníctvom krátkodobejších a dlhodobejších kurzov a vzdelávacích programov zameraných na získanie, zvýšenie alebo zmenu pracovnej kompetencie, kvalifikácie, ďalej ide o rekvalifikácie najmä nezamestnaných, ako aj o poskytnutie druhej šance tým, ktorí nevyužili predchádzajúce možnosti vzdelávania. Patrí sem aj sociokultúrne, občianske, voľnočasové, záujmové vzdelávanie obyvateľov, vrátane seniorov (univerzity tretieho veku).

Navrhujeme:

- vypracovať systém ďalšieho vzdelávania v Slovenskej republike aby sa zlepšila zamestnanosť, pracovné kompetencie, kvalifikácia, špecializácia, rekvalifikácia, osvojenie si inovácií, získanie a zdokonalenie jazykových kompetencií, počítačových a komunikačných spôsobilostí, postupov v kariérovej ceste a pod.,
- poskytnutie druhej možnosti ľuďom, ktorí z rozličných dôvodov nevyužili prvú šancu,
- zabezpečiť rozsiahlu možnosť rekvalifikácie nezamestnaných a nezamestnanosťou ohrozených ľudí,
- stimulovať ľudí k ďalšiemu vzdelávaniu zo strany zamestnávateľov, štátu, napr. pracovnými úľavami, daňovými úľavami, oceňovaním, vzdelania a pod.,
- do ďalšieho vzdelávania intenzívnejšie zapojiť stredné, vyššie odborné aj vysoké školy,
- zintenzívniť spoluprácu vzdelávacích inštitúcií s podnikmi, aj pri celoživotnom vzdelávaní občanov,

- kvalitu vzdelávania zabezpečiť akreditáciou a certifikáciou vzdelávacích programov, ich modulárnym usporiadaním, autoevaluáciou i externým hodnotením.

5. RIADENIE A EKONOMICKÉ ZABEZPEČENIE SYSTÉMU CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA

Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania a Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike konštatujú, že riadenie je jeden z neuralgických bodov celého systému. Z pohľadu teórie najslabšieho ohnivka sa takýmto ohnivkom zlyhania alebo neúspechu či úspechu Koncepcie a Programu môže stať práve subsystém riadenia. Všeobecným cieľom je demokratizovať a decentralizovať riadenie na všetkých úrovniach, uplatňovať princíp subsidiarity v praxi, realizovať právnu subjektivitu škôl a školských zariadení, profesionalizovať riadenie. Moderný manažment školy predpokladá naplniť ako personálne riadiace, tak aj operatívne riadiace funkcie. Za osobitne dôležité považujeme zavedenie pravidelného hodnotenia (sebahodnotenie - autoevaluácie) škôl a školských zariadení s maximálnou mierou objektívnosti a odbornosti a efektívnou spätnou väzbou aj pomocou vyspelej, nezávislej inšpekcie. Štruktúra vzdelávacieho systému je pomerne dobre vybudovaná.

Navrhujeme hlavne tieto zmeny:

- šetrenie na vzdelávaní v súčasnosti prinesie mnohonásobne väčšie škody v budúcnosti. **Výdavky na školstvo v SR je potrebné zvýšiť aspoň na 5 % HDP do roku 2006**, čo je priemerná hodnota financovania školstva v členských štátoch EÚ v súčasnosti. Vo všeobecnosti platí, že čím je vyššie vzdelanie, tým je nižšia miera nezamestnanosti a tým vyššie sú zárobky,
- decentralizovať, zracionalizovať riadenie škôl a školských zariadení presunom kompetencií a riadenia na samosprávne orgány obcí, komunít, škôl. Prijat' princíp subsidiarity pri budovaní celého školského systému (okrem vyznačených kompetencií ministerstva školstva),
- zmeniť charakter pôsobenia ministerstva školstva, ktoré by malo: a) zaraďovať a vyrad'ovať školy zo siete, b) namiesto kvalifikačných vyhlášok udeľovať učiteľské licencie s vyznačenou kvalifikáciou, c) stanovovať požiadavky na kvalifikáciu učiteľov a na ich celoživotný kariérny rast, d) analyzovať stav výchovy a vzdelávania a pripravovať legislatívne opatrenia, e) objednávať riešenie výskumných úloh a poskytnúť na to prostriedky, f) stanovovať rozpočtové normatívy a riešiť odchýlky, (presnejšie vymedzenie kompetencií Ministerstva školstva bude závisieť aj od celkového charakteru štátnej správy),
- reštrukturalizovať a racionalizovať sieť stredných škôl, presnejšie definovať organizačno – štruktúralne väzby zariadení výchovného, mimovyučovacieho a mimoškolského charakteru na školu a výchovu, posilniť rozvoj predškolskej výchovy, podporiť rozvoj poradenských, servisných a podporných činností pre školu, výchovu a vzdelanie, rozšíriť

ich na celoživotné vzdelávanie, podporiť rozvoj terciárneho, diverzifikovaného vzdelávania zrovnateľného s krajinami EÚ, pri udeľovaní akreditácií týmto inštitúciám pomocou "malej" akreditácie;

- vytvoriť racionálny model úplnej právnej subjektivity všetkých škôl a školských zariadení ako neziskových organizácií a vytvoriť potrebnú legislatívu pre jej zavedenie do praxe; udeliť právnu subjektivitu školám s uplatnením princípu subsidiarity, čo im umožní realizovať väčšiu samostatnosť, tvoriť popri národnom obsahu (osnovách) aj svoj vlastný vzdelávací obsah, svoje vlastné vzdelávacie programy, alternatívne prístupy, svoju personálnu politiku. Predpokladá sa redukcia administratívy a zjednodušenie financovania. Zmeniť postavenie škôl na neziskové vzdelávacie inštitúcie riadené správnu radou alebo radou školy s právomocami rozhodovať okrem prijatia a odvolania riaditeľa aj o rozdelení pridelených finančných prostriedkov, o obsahu školských osnov a o používaných učebniciach. Projekt "Milénium", ako aj Národný program predpokladajú vysoko zodpovedné postavenie riaditeľa školy,
- zaviesť kontrolu výstupov výchovy a vzdelávania pomocou celonárodných výkonových štandardov, pomocou kontroly školy a riaditeľa radou školy, rodičmi, štátnou inšpekciou; štandardizovať oblasť vzdelávania obsahovými, výkonovými a výstupnými štandardami, ktoré sa stanú otvorenou súčasťou pedagogických dokumentov,
- pripraviť model decentralizácie štátnej správy na samosprávy; v prechodnom období od riadenia školstva v rámci integrovanej štátnej správy prechádzať na špecializovanú štátnu správu; zriaďovateľskú funkciu štátnych škôl a školských zariadení so všetkými kompetenciami súvisiacimi s touto funkciou presunúť na špecializovanú školskú správu,
- vypracovať a schváliť zákon o financovaní škôl, vrátane normatívov a kontroly využívania štátneho (verejného) rozpočtu, zabezpečiť objektivnosť a prehľadnosť rozdeľovania finančných zdrojov, zrovnoprávniť štátne a neštátne školy vo financovaní,
- vypracovať a schváliť nový školský zákon s vykonávacími predpismi tak, aby decentralizácia kompetencií bola spojená so zodpovednosťou za oblasť výchovy a vzdelania, za efektívne vynakladanie finančných prostriedkov a riadenie škôl a školských zariadení na jednotlivých stupňoch špecializovanej štátnej školskej správy,
- základným a rozhodujúcim článkom v decentralizovanej sústave riadenia sa stane škola, riaditeľ školy, rada školy, miestna komunita, ktorí v spojení so štandardmi v konkurenčnom prostredí budú bezprostredne riadiť školu a rozhodovať o základných otázkach života školy,
- nevyhnutne aj z hľadiska riadenia je potrebné vybudovať nielen nezávislú, ale hlavne vysoko odbornú inšpekciu. Inšpektormi majú byť najlepší pedagogickí odborníci, ktorí budú prechádzať permanentným vzdelávaním a zdokonaľovaním; vytvoriť "malú" akreditačnú komisiu na posudzovanie spôsobilosti ustanovizní, organizácií a škôl konať vzdelávacie aktivity a udeľovať certifikáty,
- vypracovať jasné kritériá v personálnej politike, najmä pre výber riaditeľov škôl, školských zariadení, vedúcich školských pracovníkov, pedagogických pracovníkov a vypracovať tiež modely hodnotenia kvality a kvantity riadiacej práce v školstve; v príprave riadiacich pracovníkov školstva vychádzať zo svetových trendov prípravy moderného manažmentu, ku komplexnému riadeniu kvality, ktoré povedie ku kontinuálnemu skvalitňovaniu riadenia školstva,
- nie je potrebné vytvárať nové inštitúcie a rezortné ústavy, skôr treba reštrukturovať priamo riadené organizácie MŠ, a redukovať ich počet,

- zabezpečiť kvalitný pedagogický výskum,
- vytvoriť kvalitný informačný systém v školstve s postupným napojením všetkých škôl na internetovú sieť; vypracovať koncepciu rezortného informačného systému (RIS),
- vytvoriť podmienky pre ďalší rozvoj neštátnych škôl,
- zriaďovať ďalšie združené školy, napr. základné školy a materské školy alebo základné školy a stredné školy, SOU a SOŠ, ZŠ a základné umelecké školy a pod.,
- osobitnú pozornosť venovať *národnostnému školstvu*; základným princípom tu je výchova ku koexistencii rozličných etníc, národností, kultúr na princípoch všeludských hodnôt, princípoch spolunažívania krajín v rámci EÚ, na základe princípov prijatých EÚ pri vzdelávaní členov národnostných a etnických menšín,
- rovnako je potrebné prepracovať systém vyhľadávania, diagnostikovania a rozvoja *nadaných a talentovaných* žiakov, otvoriť a overiť čo najviac spôsobov, foriem a možností ich vzdelávania a výchovy už od predškolského veku. To znamená nielen špeciálne triedy, ale aj školy pre nadané deti, individuálne vzdelávacie programy, rozličné mimoškolské vzdelávacie aktivity, súťaže, olympiády, aj medzinárodného charakteru, atď., aby sa čo najviac podporoval ich rozvoj rozmanitými vzdelávacími cestami,
- špecifickú problematiku tvoria *rómske deti* sociálne a stimulačne zanedbané; odporúčame zaviesť celodenný výchovný systém, zriaďovať prípravné triedy v materských školách pre deti s odloženou školskou dochádzkou a nulté ročníky v základných školách pre deti z menej podnetného prostredia; päť ročné deti z menej podnetného prostredia zaraďovať do materských škôl; skvalitniť ich diagnostiku, zaviesť špecializované vzdelávanie učiteľov a vychovávateľov rómskych detí, získať čo najviac Rómov pre pedagogické povolania, zaviesť rómskych asistentov. Vypracovať a realizovať alternatívne osnovy a plány škôl, výchovné programy, individuálne vzdelávacie programy so zohľadnením špecifik rómskych detí s akcentom na vzbudenie a udržanie motivácie k učeniu; vypracovať aj systém motivovania rodičov rómskych detí pre spoluprácu so školou a pre vstup a dochádzku ich detí do školy, ako aj pre vstup a štúdium na stredných a vysokých školách; realizovať podporné vzdelávacie programy pre prijímacie skúšky na stredné a vysoké školy, overiť systém tútorov pre rómske deti z menej podnetného prostredia a zabezpečiť finančné odmeňovanie (alebo zníženie úväzku) pre učiteľov detí z menej podnetného prostredia.

6. UČITEĽ – rozhodujúci činiteľ vo výchove a vzdelávaní

"Skutočné zmeny vo výchovno – vzdelávacom systéme je možné realizovať iba svedomitou, iniciatívnou, tvorivou a vysoko motivovanou činnosťou každého učiteľa a vychovávateľa. Vzdelávanie pedagogických pracovníkov má obsahovať aj alternatívne teórie a prax výchovy a vzdelávania" (z Deklarácie o slobode a zodpovednosti vo výchove a vzdelávaní).

Preto je potrebné:

- podstatne **zvýšiť spoločenské a najmä finančné ocenenie učiteľov, vychovávateľov**. Ak má byť spoločenské ocenenie práce pedagógov rovnaké ako v štátoch OECD, bude potrebné zvýšiť platy učiteľov o cca 60 % ! Spracovať plán postupného nárastu učiteľských plátov rýchlejšieho ako nárast priemerného platu v národnom hospodárstve. Zvýšením plátov a spoločenského ocenenia možno dosiahnuť stav, že v roku 2015-2020 kvalifikovanosť vyučovania presiahne 90 %,
- **zlepšiť pregraduálne vzdelávanie pedagógov** na vysokých školách. V príprave budúcich učiteľov na učiteľských fakultách by nemali dominovať iba odpovede na otázku *čo vyučovať*, t. j. osvojovanie obsahu učiva príslušných aprobačných predmetov, ale v rovnováhe s nimi by mali byť aj odpovede na otázky *prečo a ako vyučovať* ? t. j. osvojovanie pedagogicko - psychologických disciplín. Je potrebné zriaďovať fakultné cvičné školy, kde by sa zabezpečila zodpovedajúca prax pre študentov a vypracovať štandardy učiteľských kompetencií,
- **skvalitniť ďalšie vzdelávanie učiteľov, vychovávateľov**. Prepojiť ďalšie vzdelávanie pedagogických pracovníkov s rozvojom školy a zlepšením ich profesnej perspektívy. Za prioritnú úlohu považujeme vytvorenie takých podmienok, aby každému pedagogickému pracovníkovi stálo za to, neustále sa vzdelávať, zdokonaľovať svoje pedagogické majstrovstvo a naopak, aby sa nevzdelávanie, pohodlnosť, lajdáctvo nevyplácali. Je potrebné vytvoriť rôzne služobné stupne - hodnotí aj pre učiteľov v SR, a to napr. tieto: 1. začínajúci učiteľ - 2. pomocný učiteľ - 3. učiteľ 4. učiteľ s prvou atestáciou - 4. učiteľ s druhou atestáciou. Atestácie bude sprevádzať zvýšenie príjmu učiteľov, ale aj ich povinností a zodpovednosti. Každá škola by mala dostať účelovo viazané prostriedky na vzdelávanie pedagogických pracovníkov a škola si bude objednávať (vyberať z ponúk) také vzdelávanie, ktoré považuje za najpotrebnejšie.

Väčšina pedagogických pracovníkov považuje sebvzdelávanie za najdôležitejší spôsob ďalšieho vzdelávania, a preto školská správa alebo škola samotná bude preň vytvárať priaznivé podmienky, a to najmä:

- vydávaním a dotáciou odborných časopisov a literatúry a dobudovanie knižnično – informačného systému rezortu;
- vydávaním prehľadov, excerptov zahraničnej pedagogickej, odbornej literatúry formou tzv. expresných informácií, resp. prehľadom informácií na internete;
- revitalizovať sieť školských knižníc;
- vytváraním prístupov do virtuálnych knižníc, dobudovaním Slovenskej pedagogickej knižnice;
- zvýhodnením pedagogických pracovníkov pri návštevách výstav, koncertov, divadelných predstavení, športových akcií a pod. ;
- orientáciou masovokomunikačných prostriedkov na problematiku školstva a vzdelávania;
- propagáciou pozoruhodných výsledkov a osobností v oblasti výchovy a vzdelávania;

- daňovou úľavou pre podnikateľov za služby preukázané školstvu;
- podporou výučby jazykov a školského vysielania vôbec v televízii a v rozhlase.

Aby sa dodržala vysoká kvalita vzdelávania učiteľov je potrebné **vytvoriť celoštátne štandardy pedagogickej spôsobilosti**, napr. štandard absolventa učiteľskej fakulty, štandard učiteľa po ukončení uvádzajúceho štúdia, začínajúceho učiteľa, pomocného učiteľa, vychovávateľa, štandard vychovávateľa po prvej a druhej atestačnej skúške, štandard učiteľa s 1. atestáciou, štandard učiteľa s 2. atestáciou, inšpektora, riaditeľa školy, atď. Tieto štandardy by mali tvoriť základ pre získanie príslušných certifikátov.

Vytvoriť a realizovať rozvojové a inovačné programy podporujúce najmä tvorivú prácu škôl, tvorivých pracovníkov. Zrovnocniť učiteľky materských škôl, vychovávateľov, majstrov odborného výcviku s učiteľmi napr. pri možnosti absolvovať kvalifikačné skúšky, pri ich zaradovaní do platových tried, pri otvaraní ich možností ďalšieho štúdia a kariérovej cesty. Inovovať doplnkové pedagogické štúdium – premeniť ho na bakalárske štúdium.

Ďalej:

- zaviesť do praxe zákon o verejnej službe učiteľa, pedagogického pracovníka,
- vypracovať systém ochrany učiteľa, vychovávateľa pred nadmernou psychickou záťažou a zaviesť do praxe programy zvládania stresov a záťaže; uskutočňovať pravidelné lekárske a psychologické vyšetrenia zdravotného a psychického stavu učiteľov a pedagogických pracovníkov s cieľom prevencie, pomoci a liečby;
- legislatívne upraviť ochranu pedagogických pracovníkov, ako verejných činiteľov, pred nárastom agresie a násilia zo strany žiakov i rodičov,
- zvýšiť finančné ohodnotenie učiteľov a pedagogických pracovníkov, vypracovať systém diferencovaného hodnotenia podľa stupňa vzdelania, ale aj podľa hodnotenia kvality a kvantity práce; vypracovať systém morálneho oceňovania učiteľov, vychovávateľov,
- vypracovať a zaviesť do praxe kontrolu dodržiavania etického kódexu pedagogického pracovníka,
- vypracovať profil učiteľa, vychovávateľa, profesiogram a kompetencie učiteľa rozličných typov a druhov škôl a vyučovacích predmetov,
- zabezpečiť celoživotné vzdelávanie učiteľov, vychovávateľov, modernizovať ho a realizovať aj vzdelávanie riadiacich pracovníkov v školstve,
- uskutočňovať výskum osobnosti učiteľa, pedagogického pracovníka, a jeho práce,
- zaviesť neuniverzitné pregraduálne vzdelávanie pedagogických pracovníkov, diverzifikovať pregraduálne, postgraduálne, celoživotné vzdelanie,
- zaviesť systém atestačných skúšok (kvalifikačných skúšok) v nadväznosti na finančné ohodnotenie a kariérovú cestu pedagogického pracovníka.

Predpokladáme, že sa podarí vytvoriť profesijné a zamestnanecké zväzy a spolky učiteľov a pedagogických pracovníkov, ktoré budú bojovať za záujmy učiteľov, vychovávateľov, majstrov odbornej výchovy a stanú sa partnermi vláde, zamestnávateľom.

7. KVALITA VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Kvalita je mierou dokonalosti, hodnotnosti, užitočnosti výchovy a vzdelávania, naplnenie požiadaviek a očakávaní zákazníkov škôl: žiakov, študentov, rodičov, zamestnávateľov, občanov, štátu. Kvalitu výchovy a vzdelávania je možné neustále zvyšovať bez ohľadu na jej aktuálnu úroveň. Podmienkou životaschopnosti Koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania, ako aj Národného programu výchovy a vzdelávania je zabezpečenie najvyššej možnej kvality výchovy a vzdelávania. Požiadavku možno realizovať takto:

- každá škola a školské zariadenie si vypracuje systém zabezpečenia kvality, ktorý bude vychádzať najmä z teórie komplexného manažmentu kvality a európskych noriem systémov kvality (podľa STN ISO radu 9000) a to pokiaľ možno pri zachovaní primeraných finančných nákladov na prevádzku školy;
- pre všetky vyučovacie predmety na všetkých typoch základných a stredných škôl budú existovať celoštátne vzdelávacie (obsahové a výkonové) štandardy a pre študijné a učebné odbory pripravujúce na povolanie (aj v terciárnom a ďalšom vzdelávaní) štandardy jednotlivých povolání. Úlohou škôl bude tieto štandardy dosahovať.
- kvalita práce škôl, inštitúcií, úradov systému celoživotného vzdelávania sa bude monitorovať a hodnotiť interne (autoevaluácia), aj externe (evaluácia). Ťažisko sebahodnotenia bude spočívať v hodnotení splnenia ročného plánu práce školy (inštitúcie), miery dosahovania celoštátnych štandardov, skvalitňovania procesov výchovy a vzdelávania a plnenia očakávaní zákazníkov školy (žiaci, študenti, rodičia, odberateľov absolventov). Externé hodnotenie bude spočívať najmä na posúdení naplnenia ročného plánu práce školy (inštitúcie) a jej hodnotenie zriaďovateľom (a); na celoštátnom externom testovaní žiakov a študentov základných a stredných škôl zameranom na dosahovanie celoštátnych vzdelávacích štandardov a následnom publikovaní celkových výsledkov, vrátane ich analýzy, porovnania s predchádzajúcimi výsledkami a odporúčaniami na zvýšenie kvality výchovy a vzdelávania (b); na hodnotení základných a stredných škôl expertami (školskou inšpekciou), pričom hĺbková inšpekcia sa bude realizovať na každej škole aspoň raz za 5 rokov. Výsledky inšpekcie budú prístupné verejnosti (c); na štandardizácii maturitných skúšok, zavedením štátnych maturít a publikovaním ich výsledkov, externým hodnotením záverečných učňovských skúšok, štátnych skúšok v terciárnej sfére a certifikácie v ďalšom vzdelávaní (d); zapájaním sa do medzinárodného zisťovania výsledkov práce škôl. SR sa bude pravidelne zapájať do výskumov kvality európskych škôl, ktorými sa budú, podľa návrhu Európskej komisie zisťovať tieto indikátory kvality:

Indikátory kvality európskych škôl:

Indikátor:
Okruh:

-
1. Matematika
 2. Čítanie
 3. Prírodné vedy
 4. Informačné a komunikačné technológie
 5. Cudzie jazyky
 6. Učiť sa učiť

Výsledky žiakov

**/ štandard je požadovaná a záväzná charakteristika kvantitatívnych a kvalitatívnych javov určitého objektu alebo javu. Vzdelávacie štandardy a štandardy povolání budú obsahovať požadovaný systém vedomostí, zručností, schopností, postojov žiakov a študentov.*

7. Občianska náuka
8. Európska dimezia vo vzdelávaní

 9. Študijná "úmrtnosť", nedokončenie školskej dochádzky

10. Ukončenie vyššej strednej školy

 Úspešnosť štúdia a prechod na
vyššie vzdelávanie

11. Účasť na terciárnom vzdelávaní

 12. Hodnotenie a riadenie vzdelávania

Monitorovanie vzdelávania

13. Účasť rodičov

 14. Vzdelávanie učiteľov

15. Účasť na mimoškolskej výchove

Zdroje a ich štruktúra

16. Počet žiakov na jeden počítač

17. Výdavky na jedného žiaka

Zvyšovaniu kvality výchovy a vzdelávania bude napomáhať kvalitný informačný systém, poskytujúci pohotovo, nepretržite a bezproblémovo najnovšie informácie nielen z oblasti výchovy a vzdelávania v SR, ale aj EÚ a OECD. Tieto služby zabezpečí internet na ktorý budú postupne napojené všetky školy.

8. MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA VO VZDELÁVANÍ

Medzinárodná spolupráca bude zameraná najmä na intenzifikáciu a konkretizáciu vstupu SR do EÚ a na spoluprácu s Radou Európy, UNESCO, OSN a jej detským fondom UNICEF, s CEEPUS. Riadiace orgány EÚ a OECD požiada vláda SR **o vykonanie auditu vzdelávacieho systému v SR**. Nestranný postoj medzinárodných expertov pomôže lepšie, všestrannejšie a z nadvhľadu odhaliť nedostatky a rezervy nášho vzdelávacieho systému.

Je potrebné organizačne, personálne, finančne podporovať **čo najširšie zapojenie vzdelávacích inštitúcií do programov európskej spolupráce a mobility**.

V tejto súvislosti sa ďalej navrhuje:

- Spolupracovať vo výskume a realizácii na čo najviac medzinárodných grantoch riešiacich otázky výchovy, vzdelávania, riadenia školstva.
- Neustále sledovať vývoj v oblasti výchovy a vzdelávania a zdokonaľovať Národný program výchovy a vzdelávania; v tomto zmysle ide o otvorený program pre zmeny, doplnky a reformulácie.

Nechceme v Národnom programe výchovy a vzdelávania Slovenskej republiky zdôrazňovať len organizačné zmeny, financie, formálne aspekty, zmeny v riadení, ale ide hlavne o polozenie základov zmeny filozofie výchovy, osvojovania si nových hodnôt poznávacích a morálnych kvalít človeka budúcnosti. Mladí ľudia by sa mali strániť:

- pôžitku bez svedomia,	- poznania bez vôle,
- bohatstva bez práce,	- podnikania bez mravnosti,
- vedy bez ľudskosti,	- zásluh bez únavy
- politiky bez princípov	
-

Dvanásť pilierov NÁRODNÉHO PROGRAMU

výchovy a vzdelávania na najbližších 20 rokov v Slovenskej republike

1. Byť vo svete, Európe, na pulze moderného času, vedy, výskumov, poznatkov a prítomnosťou zostať sebou.

Európska dimenzia Koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania, ako aj Národný program sa prejaví v otvorenosti k Európe a svetu tým, že sa na všetkých úrovniach zintenzívnia kontakty s inými krajinami, že sa Slovensko bude orientovať na hodnoty všeľudske, na normy, princípy a legislatívu, ktorá sa uplatňuje vo vyspelých štátoch, napr. na Deklaráciu ľudských práv, Deklaráciu práv dieťaťa a pod., že Slovensko bude na pulze dňa v aplikácii najnovších poznatkov z pedagogiky, psychológie zo sveta, ale pritom si slovenské školstvo zachová svoje tradície, svoju národnú identitu nielen v prístupe k výchove a vzdelávaniu, vo vzťahu k rodnej reči, ale aj v tom, že bude rozvíjať svoju kultúru a stavať na histórii slovenského národa.

2. Zaviesť do praxe teóriu tvorivo – humánnej výchovy.

Tvorivo – humánna výchova predstavuje protiklad výchovy, ktorá v mene ideológie deformovala a direktívne manipulovala človeka. Táto teória predstavuje koncepčný rámec v ktorom môžu vznikáť rozličné alternatívy a kde sa môže prejavíť sloboda a tvorivosť pedagogického pracovníka. V tejto teórii je osobnosť žiaka, študenta postavená na prvé miesto vo svojej integrite a dynamike rozvoja, vo svojej schopnosti sebarozvíjania. Predpokladáme, že teória bude aplikovaná do obsahu, metód vzdelávania a výchovy, do prístupu učiteľa k žiakom na jednotlivých typoch a druhoch škôl, ako aj na výchovné činnosti. Popri vysokej úrovni vzdelávania a rozvoja poznávacích funkcií, práce s informáciami, teória zdôrazňuje emocionálnu inteligenciu, motiváciu, prosociálne správanie, komunikáciu, morálku, autoreguláciu, schopnosť učiť sa a tvorivosť, čo spolu vytvára ľudskú dimenziu edukácie. Najmä od rozvoja mimopoznávacích funkcií a procesov osobnosti záleží, či sa podarí účinne bojovať proti ľudskému zlu, znížiť počet drogového závislých, kriminalitu, vandalstvo, rasové predsudky, ľahostajnosť, poškodzovanie prostredia, agresiu, negatívne ľudské a protispoločenské javy, ale aj redukovat' nezamestnanosť a chudobu.

3. Zmeniť obsah učiva, redukovat' ho, urobiť ho funkčnejším, kontrolovateľnejším a životnejším.

Cieľom kurikulárnej transformácie je zníženie informačnej záťaže a stresu pre žiakov, študentov ale aj učiteľov a vytvorenie priestoru pre školské kurikulum, pre priblíženie sa školy životu, pre zvýšenie motivácie k učeniu sa žiakov, pre tvorivosť učiteľa, pre účinnejšiu etickú a estetickú výchovu. Predpokladá sa redukcia učiva na 60 %, vytvorenie kmeňového, základného učiva, ktoré bude tvoriť štátne kurikulum. Dôležitým pilierom je vytvorenie obsahových a výkonových štandardov, ich pravidelné používanie. Vytvorenie prehľadnosti kvantity a kvality vzdelávacích výsledkov škôl a školských zariadení, ich kontroly zo strany inšpekcie, rady školy, riaditeľov, nezávislých posudzovateľov (audity), pomocou štandardov a to aj v tom zmysle, že sa výsledky budú zverejňovať a tak sa vytvorí konkurenčné prostredie výchovy a vzdelávania, ktoré bude

hnacou silou progresu. V kurikulárnej transformácii je aj špecifikácia vzdelávania a starostlivosti o neštandardné (postihnuté) deti, deti nadané a talentované, deti zo znevýhodneného sociálneho prostredia, deti z menšinových komunít. Dôraz na kurikulárnu transformáciu, kvalitu vzdelávania a neustále monitorovanie a vyhodnocovanie riadenia kvality sa v Národnom programe stáva súčasťou podstaty zmien v edukačnom systéme.

4. Diverzifikácia ciest, spôsobov, metód a foriem vzdelávania a výchovy.

Posilnenie vytvárania neštátnych škôl a školských zariadení, posilnenie tvorby alternatívnych škôl a školských zariadení, vlastných vzdelávacích a výchovných programov rešpektujúcich štátne kurikulum bude tvoriť jednu časť diverzifikácie. Implementácia do vzdelávacieho a výchovného procesu viac zážitkových, motivujúcich, autoregulujúcich a kreativizujúcich metód výchovy tiež napĺňa požiadavku diverzifikácie a modernosti edukačného systému. Vytvorenie legislatívnych možností maximálnej priechodnosti vzdelávacích ciest, s ich širokou ponukou vzdelávacích možností a posilnenie, rozšírenie celoživotného vzdelávania a terciárnej sféry vzdelávania, vstup podnikateľov a hospodárskej sféry do vzdelávania, to všetko tvorí základy diverzifikácie ciest edukácie.

5. Profesionalizácia a decentralizácia riadenia.

Je ďalším pilierom transformácie slovenského školstva. Ide o prejavenie vyššej dôvery a zodpovednosti školám a školským zariadeniam, riaditeľom škôl, pedagogickým pracovníkom, radám školy, rodičom, miestnej komunite. Nezávislosť škôl a riadenia s uplatnením participácie všetkých zúčastnených na riadení a uplatnenie princípu subsidiarity sa najlepšie prejaví v skutočnej právnej subjektivite všetkých škôl a školských zariadení. Profesionalizácia riadenia a personálnej politiky v školstve je nevyhnutnou podmienkou úspešnosti transformácie školského systému. Väčší vstup rodičov do práce školy, zodpovednosti za výchovu a vzdelávanie detí sú ďalšími podmienkami úspechu reformných zmien.

6. Učiteľ – rozhodujúci činiteľ vo výchove.

Kvalitné vzdelávanie pedagogických pracovníkov sa netýka len ich pregraduálnej prípravy, ale aj ich nástupu do práce, celoživotného vzdelávania, motivácie ku vzdelávaniu a dodržiavanie etického kódexu učiteľa. Je potrebné vypracovať profily pedagogických pracovníkov a štandardy pre posudzovanie kvality ich kompetencií v praxi, kariérové cesty a vytvoriť motivačné podmienky pre zvyšovanie kvality a efektívnosti pedagogickej práce. Rovnako je dôležitá zdravotná a sociálna starostlivosť o pedagogických pracovníkov.

7. Finančné zabezpečenie moderného výchovno – vzdelávacieho systému.

Bez vyšších finančných dotácií do školstva, výchovy a vzdelávania, nie je možné uskutočniť ani transformáciu školského systému, ani podstatne zvýšiť kvantitu a zlepšiť kvalitu edukácie. Bez zvýšenia plátov pedagogickým pracovníkom nebude možné uskutočniť Národný program v takej podobe, ako je projektovaný a stane sa len odloženým dokumentom tejto doby. Národný program požaduje zvýšiť výdavky z

verejných, štátnych zdrojov na vzdelávanie z necelých 4 % HDP v súčasnosti na minimálne 5 % do roku 2006.

8. Podporné služby školy.

Moderná škola a program výchovy a vzdelávania sa nezaobíde bez špecifických podporných služieb školy. Ide o psychologicko – výchovné poradenské služby, lekársku pomoc, pomoc informatikov, špeciálnych pedagógov, školských psychologov a iných odborníkov, ktorí na profesionálnej úrovni budú pomáhať škole. Najmä z pohľadu preventívnych protikriminálnych a protidrogových programov je potrebné zlepšiť prácu s deťmi a mládežou najmä vo voľnom čase mnohými opatreniami, vrátane prípravy vysokoškolsky vzdelaných pedagógov voľného času, protidrogových koordinátorov a pod. Nie na poslednom mieste treba revitalizovať pedagogický výskum na Slovensku, ktorý bol skoro úplne zlikvidovaný. Bez neho chýba kvalitné poznanie súčasného stavu, príčin tohoto stavu a najmä bude absentovať tvorba a overovanie nových modelov, projektov, foriem, metód, obsahu výchovnej a vzdelávacej práce, ktoré často budú realizované v spolupráci so zahraničím.

9. Informačné technológie.

Ak chce Slovenská republika úspešne ašpirovať na vstup do Európskej únie, musí nasledovať krajiny, ktoré na novú informačnú revolúciu systematicky pripravujú svoj vzdelávací systém. Krajiny EÚ rozhodli o pripojení všetkých škôl na internet v roku 2001, vyškolenie všetkých učiteľov pre prácu na internete do roku 2002 a v roku 2003 predpokladajú, že všetci žiaci končiaci školskú dochádzku, budú vedieť pracovať s internetom. Slovenská republika reagovala pohotovo na tieto výzvy projektom inforvek, v rámci ktorého treba v zhode politických strán deklarovať, že do roku 2003 sa pripoja všetky školy na internet, preškolia sa učitelia na prácu s internetom a v roku 2004 všetci žiaci končiaci maturitou budú vedieť pracovať s internetom.

10. Ovládanie cudzích jazykov.

Znalosť cudzích, svetových jazykov žiakmi a študentmi je nevyhnutnou podmienkou reformy školstva na Slovensku, lebo inak sa staneme len pomocnou, nekvalifikovanou pracovnou silou pre Európu a svet. V tomto smere sme už veľa zameškali. Národný program výchovy a vzdelávania požaduje urýchlené zavedenie vyučovania najmenej jedného západného svetového jazyka najneskoršie od tretieho ročníka základnej školy pre všetkých žiakov. To ďalej predpokladá mať dostatok učiteľov cudzích jazykov, dostatočné materiálne vybavenie počítačmi, softvermi, učebnicami, časové a priestorové podmienky na výučbu cudzích jazykov.

11. Odborné a celoživotné vzdelávanie.

Celoživotné vzdelávanie Národný program zdôrazňuje a koncipuje ako nevyhnutný podsystem vzdelávania, ktorý má pružne reagovať na požiadavky trhu, požiadavky globalizácie sveta. Na zabezpečenie zvýšenia kvality odborného vzdelávania a prípravy na povolanie ako podmienky zvýšenia konkurencieschopnosti slovenských výrobcov a poskytovateľov služieb v integrovanej Európe a na posilňovanie spôsobilostí mladých ľudí uplatniť sa na trhu práce, je nevyhnutne systémovo prepojiť vstupné odborné vzdelávanie s ďalším, celoživotným vzdelávaním. Projektuje posilnenie rekvalifikácií a

súčinnosť sociálnych partnerov pri formovaní regionálnej vzdelávacej politiky. Bez nového modelu financovania odborného vzdelávania a celoživotného vzdelávania nie je možné nastoliť prirodzené ekonomické vzťahy do financovania a riadenia kvality. Slovenská republika musí reagovať na tieto požiadavky a verejne deklarováť rozhodnutie do roku 2002 vypracovať nový model viaczdrojového financovania odborného a celoživotného vzdelávania. Uskutočniť to vo väzbe na daňovú reformu umožňujúcu alokovať finančné zdroje na odborné a celoživotné vzdelávanie občanmi a právnickými osobami.

12. Zabezpečenie transformácie školstva.

Metodologickým a realizačným predpokladom realizácie Národného programu výchovy a vzdelávania je zabezpečenie manažérskych štruktúr systémového riadenia tohoto procesu. Ide najmä o pracovníkov Ministerstva školstva, ale dá sa predpokladať aj vytvorenie Riadiaceho tímu s príslušnými subkomisiami, ktorý bude permanentne dbať o to, aby sa Program realizoval v praxi, prípadne aby sa robili užitočné korektúry, lebo deklaruje znova, že Program je otvoreným strategickým dokumentom. Ide o to, aby sa Program stal rezistentným voči politickým zmenám a iným neodborným vplyvom, ktoré budú pôsobiť proti jeho realizácii. Navrhujeme ustanoviť vládneho splnomocnenca pre transformáciu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike.

STRATÉGIA REFORMNÝCH ZMIEN

Ide o načrtnutie "itineráru", návodu pre tých, ktorí budú mať moc realizovať načrtnuté ciele a zámery Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov. Ide najmä o týchto ľudí a inštitúcie:

- a) *Národná rada Slovenskej republiky - parlament*
- b) *vláda Slovenskej republiky*
- c) *poprední predstavitelia politických strán*
- d) *poslanci týchto strán v parlamente (najmä učitelia)*
- e) *vysokí štátni úradníci a zvlášť manažment ministerstva školstva*
- f) *manažment regionálnych štátnych (mocenských) štruktúr vo vzdelávaní*
- g) *riaditelia škôl a školských zariadení*
- h) *učitelia, rady škôl, obce, komunita, odbory*

Každá koncepcia, program predstavujú určité nasmerovanie, cieľovosť, aby sa práca všetkých spomínaných zainteresovaných ľudí uberala približne k rovnakým, všeobecne a odborne uznávaným cieľom vzdelávania, aby nenastala anarchická svojvôľa, aby sa vzdelávanie nestalo avantúrou laikov, aby sa osud ľudí vo vzdelávaní nestal hračkou v rukách neodborných politikov a politických dobrodruhov, ktorí využívajú a zneužívajú výchovu a vzdelávanie na dosiahnutie svojich osobných, politických cieľov. Na druhej strane program nie je diktátom sily, je to "diktát" myšlienky, argumentov a to nielen niekoľkých odborníkov na Slovensku, ale smer vzdelávania presadzovaný v globále v moderných krajinách. Nie je to tak uzatvorený systém, aby tam nebolo dosť priestoru pre rozumné a efektívne inovácie, pre tvorivosť.

Úroveň realizácie:

1. Deklaratívne opatrenia Národnej rady SR a administratívne opatrenia vlády SR:

Národná rada a vláda by mali vstúpiť do týchto snáh aj preto, aby sa deklarovalo, že ide o záujem *verejný*. Aj v iných krajinách podobné zmeny začínali deklaratívnymi dokumentami vlád a parlamentov (*White Paper: Choice and Diversity* v Anglicku ai.). Prehlásením Národná rada nielen deklaruje, že je ochotná urobiť zmeny, ale tiež deklaruje, že je ochotná do týchto zmien investovať, a deklaruje tiež, že si váži občana štátu, lebo chce preňho vytvoriť prostredníctvom vzdelania lepšiu budúcnosť.

2. Opatrenia Ministerstva školstva ako orgánu zodpovedného za reformu:

Ministerstvo je prirodzeným realizátorom zmien; je to rozporuplné poslanie, lebo má decentralizovať moc, jasne vysloviť strategický zámer právnej subjektivity škôl (a pripraviť na to školy a verejnosť) na jednej strane a na druhej je výkonným garantom samotných zmien na najvyššej úrovni riadenia rezortu. Ide o reálnu autonómiu škôl, nielen personálnu, ale aj pedagogickú a ekonomickú a to na základe jasne vymedzených práv a povinností ako Ministerstva školstva, tak aj škôl a celého riadiaceho systému. Odporúčame vytvoriť dočasnú riadiacu skupinu (výbor, korporáciu), ktorá by koordinovala zmeny, monitorovala ich, korigovala a vyhodnocovala, niečo na spôsob "vládneho splnomocnenca" a jeho tímu pre realizáciu Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike. Úlohou tohoto tímu by bolo nielen propagovať Program, korigovať nesprávne mienky, postupy, ale aj identifikovať možné ohrozenia uskutočnenia Programu v praxi. Mala by to byť skupina, v ktorej budú zastúpení odborníci, manažéri reforiem, odborníci z pedagogiky, psychológie, sociológie, pracovníci Ministerstva školstva, ľudia z praxe, zo škôl a školských zariadení, politickí predstavitelia, sociálni partneri, zástupcovia podnikov, firiem, zamestnávateľských zväzov, zástupcovia tretieho sektoru, masmédií. Zmeny možno principiálne implementovať trojako:

- nariadením prostredníctvom zákonov, vyhlášok – legislatívou,
- postupnou infiltráciou na základe logickej validity návrhu, opatrenia, zmeny, na základe oboznámenia sa s návrhom, jeho štúdiom, školením, výcvikom na realizáciu zmeny,
- najprv uskutočnením experimentálneho overovania navrhovanej zmeny a až po overení realizovať návrh, alebo ho zamietnuť, či podmieniť,
- na časové a vecné zosúladenie zmien spracovať Realizačný plán k Národnému programu výchovy a vzdelávania, ktorý bude obsahovať jednotlivé zmeny s časovým určením, vecnou súvislosťou, krokmi a vyčíslením finančných dopadov.

3. Tvorba nových legislatívnych noriem a financovania školstva

Legislatívne zmeny sa majú uskutočňovať priebežne, ale koordinovane v intenciách cieľov Programu. Najneskoršie v roku 2002 je potrebné vydať "školský zákon" a následne nadväzujúce vyhlášky, smernice, opatrenia. Školský zákon by mal byť "integrovaným" zákonom, ktorý by zahrňal v sebe doteraz mnohé čiastkové predpisy týkajúce sa škôl, školských zariadení, výchovy a vzdelávania. Nahradil by značný chaos a nejednotnosť terajších zákonov, vyhlášok, rozličných novelizácií predpisov. Školský zákon by mal byť dosť podrobný, aby sa nemuselo vypracovať množstvo vykonávacích predpisov, vyhlášok, ktoré niekedy nie sú v súlade s duchom programu či základného školského zákona. Zákon o financovaní školstva by tiež mal byť čo najrýchlejšie schválený, najneskoršie v roku 2001 so

snahou naplniť požiadavky transparentnosti financovania. Financovanie má byť objektívne, "na hlavu žiaka", plus normatívne ukazovatele na prevádzku, kapitálové výdavky.

4. Kroky k zabezpečeniu prechodnosti zmien vo verejnosti, sociálny prieskum, úroveň spracovania zmien občanmi, rodičmi a pedagógmi

Dobrá propagácia, objasnenie a vysvetlenie nevyhnutnosti zmien a nevyhnutnosti realizácie Národného Programu rozvoja výchovy a vzdelávania je veľmi praktickým predpokladom, aby sa Program realizoval a aby sa postupne dosiahli ciele v ňom prezentované. Sociologické analýzy procesov prijímania a realizácie zmien môžu významne pomôcť ako decíznej sfére, tak aj odborníkom, ktorí majú navrhovať ďalšie kroky postupu pri pozitívnom prijímaní opatrení nielen školskými pracovníkmi, ale celou verejnosťou. Permanentne treba sledovať ako zmeny prijíma verejnosť, politici, učitelia, rodičia, či poznajú zmysel týchto zmien, či im napomáhajú, alebo proces brzdia a treba monitorovať hlavné prekážky zmien a odstraňovať ich. Táto inštitúcia by mala vydávať propagačné materiály a mesačník, kde by sa informovalo o cieľoch, postupoch prác pri realizácii Národného programu. Opakované sociologické prieskumy a marketingový program presadzovania zmien sú nevyhnutnými podmienkami úspechu Národného programu.

5. Zapojenie tretieho sektoru a podnikateľskej sféry do podpory reformy

Program zmien by mal byť podporený vedeckou, pedagogickou komunitou, (odborne, metodicky), odbormi (politicko - zamestnávateľska kontrola), rodičmi, tretím sektorom, podnikateľmi, sponzormi, aby sa vykryla časť nákladov na zmeny, aby sa podporovali pilotné programy, ktoré by presvedčili o výhodnosti a potrebnosti zmien.

6. Zabezpečenie ochrany Programu pri politických zmenách aj proti zneužitiu a "odumretiu" koncepcie

Na Slovensku reformy a zmeny po roku 1990 zlyhali na politickej nevôli nových vlád, ministrov. Ochrana programu zmien sa dá zabezpečiť rýchlou a dobrou tvorbou legislatívnych noriem, ale aj tým, že verejnosť vytvorí tlak na vládu, parlament, aby sa zmeny realizovali. Nie zanedbateľnou silou pri zabezpečení ochrany Národného programu sú aj novinári, masmédiá. Očakávame, že učiteľská komora, odbory, profesijné združenia pedagogických pracovníkov tiež nebudú ľahostajne sledovať, ako sa Národný program nerealizuje, alebo deformuje. A nedajú sa nebrať do úvahy aj určité medzinárodné súvislosti, záväzky, dohody, mobilita študentov, učiteľov, pracovných síl, kde sa bude požadovať nielen kompatibilita vzdelávacích systémov, ale kde istotne bude cítiť aj tlak politický a sociálny. Cesta evolúcie nie revolúcie v stratégiách zmien bude úspešná vtedy, keď Národný program bude dobre poistený proti spochybňovaniu a odmietaniu a to najmä presvedčivými argumentami, ktoré prijme aj ďalšia vláda. Argumenty majú pripraviť odborníci a presvedčiť nimi verejnosť, aby noví politici nemohli svojvoľne a neodborne meniť podstatu zdokonaľovania výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike.

7. Medializácia priebehu implementácie zmien

Medializácia je potrebná nielen pre propagáciu zmien, ale aj pre ochranu programu zmien. Do medializácie by sa mala zapojiť nielen pedagogická tlač pravidelnými príspevkami, ale aj rozhlas, televízia, noviny. Vyžaduje si to mediálneho manažéra a koordinátora, pravidelný

monitoring názorov zverejňovaných v médiách a osobitnú kapitolu by mala tvoriť propagácia reformných zmien v medzinárodnom meradle. Predpokladom je napríklad preklad Koncepcie a Národného programu do angličtiny a oboznámenie jednotlivých výborov Rady Európy a iných organizácií a inštitúcií. V televízii by mali byť pravidelne organizované besedy a aj iné typy relácií na oboznamovanie divákov s cieľmi Národného programu a so zmenami, ktoré sa realizujú.

8. Korekcia priebehu zmien na základe spätných väzieb

Riadiaca skupina by mala pravidelne nielen monitorovať informácie, akcie, implementáciu zmien a jednotlivé kroky realizácie Národného programu, ale mala by ich neustále vyhodnocovať a v nevyhnutných prípadoch korigovať postupy a niektoré riešenia. Korekcia priebehu programu sa dá očakávať, ale nemali by sa korigovať základné princípy, zámery a ciele zmien.

Záver:

Predchádzajúce časti Koncepcie a Národného Programu rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike rozvádzajú podstatné súvislosti edukačného systému a načrtávajú priority slovenského vzdelávacieho a výchovného systému. Projekt aj Program vychádzajú z medzinárodne prijímaných a stále širšie uplatňovaných základných funkcií vzdelávacích systémov, ktorými bezpochyby sú:

- a) podpora rozvoja osobnosti nielen ako sociálnej bytosti, ale ako individuálnej bytosti so svojimi ambíciami, schopnosťami a skúsenosťami. Ide o vnútornú, vonkajškovo podporujúcu stimuláciu, kultiváciu každej osobnosti, na rozvoj jej potencialít, pretože poznanie a rozvinutie ľudského potenciálu je základom prosperity spoločnosti;
- b) zvýšenie vzdelanosti v spoločnosti vedie k posilňovaniu integrity spoločnosti, pretože vzdelávací systém odovzdávaním uznávaných hodnôt a spoločných tradícií, ale aj vyrovnávaním nerovnosti kultúrneho a sociálneho prostredia podstatne prispieva k obmedzovaniu odstredivých síl v spoločnosti;
- c) výchova k otvorenosti a spolupráci, umožňujúca prijímať a rešpektovať odlišnosti druhých ľudí, národov a kultúr bez pocitu ohrozenia tak, aby sme boli schopní žiť bez konfrontácií a konfliktov;
- d) podpora demokracie a občianskej spoločnosti sa má prejavovať v podpore nezávislých, kriticky mysliacich ľudí. Vzťahy založené na vzájomnom rešpekte sú modelom demokratického spoločenstva rovnoprávných partnerov, ktoré vylučujú autoritátorstvo a manipuláciu s človekom;
- e) zvyšovanie zamestnateľnosti, schopnosti trvalo sa uplatňovať na svetovom trhu práce a to najmä orientáciou na zvýšenie pružnosti a prispôsobivosti založenej na dobrom všeobecnom základe poznania, na iniciatíve a tvorivosti;
- f) zvyšovanie konkurencieschopnosti a prosperity ovplyvňovaním úrovne kvalifikovanosti pracovných síl, rozvíjaním schopnosti inovovať, reagovať na zmeny, využívať nové technológie a zvyšovať celkovú úroveň efektívnosti výroby, práce, výkonov, kvality a riadenia pracovných a spoločenských procesov.

Produktom takéhoto výchovno – vzdelávacieho systému budú ľudia schopní vybudovať a udržiavať civilizovaný, demokratický systém riadenia a organizácie verejných

záležitostí, kde vzdelávanie a výchova sú najrozšírenejším verejným záujmom. Vzdelanie pomôže dosiahnuť aj zlepšenú úroveň zdravia populácie, je oprávnený predpoklad, že pozitívne ovplyvní morálku spoločnosti ako aj úroveň individuálnej sebarealizácie. Vyššia vzdelanosť priamo súvisí s trvalým udržateľným hospodárskym progresom a sociálnym rozvojom štátu so zodpovednosťou voči životnému prostrediu. Koncepcia a Národný program výchovy a vzdelávania v SR umožnia pozitívne spolunažívanie Slovákov v spoločnosti vyspelých krajín Európy a sveta. Napokon šťastie, produktivita každého človeka a tým aj výkonnosť a sociálny blahobyt spoločnosti, je ideálom, ku ktorému smeruje úsilie Koncepcie aj Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších dvadsať rokov.
